

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.19.12>

Volume 8/3

2024 p. 233-246

PEIRCE'ÜN (ARKİTEKTONİK) DÜŞÜNSEL MİMARİSİ VE BİLİMLER TASNİFİ¹

PEIRCE'S (ARCHITECTONIC) INTELLECTUAL ARCHITECTURE AND CLASSIFICATION OF SCIENCES

Hasan Hüseyin KARGIN*

ÖZ

Bu makalede Peirce'ün düşünsel mimari (arkitektonik) anlayışı ve bilimler sınıflandırmasını ele almak amaçlanmıştır. Kant, değişik alanlara ait düşüncelerini bütünlük içinde bir araya getirmiş, düşünsel veya fikri bir mimari kurmuştur. Kant mimarisini akıl temeli üzerine inşa etmişken, ampirist bir filozof olan Peirce kendi fikri mimarisini deneyim temeli üzerine inşa etmek amacındadır. Peirce'ün mimarisinde tecrübe ve toplumsal fayda merkeze alınır. Peirce'ün bilimler tasnifi XIX. Yüzyıl bilim anlayışından ve bilim tasniflerinden farklı ve özgündür. Hâkim bilim paradigmalarına göre sadece doğa bilimleri bilim olma hüviyetine sahipken, Peirce, edebiyat eleştirisinden, günlüklere kadar tüm beşerî faaliyetleri bilim olarak görür. Peirce'ün geliştirmiş olduğu göstergebilimi teorisinde, insan göstergelerle düşünen bir varlıktır ve insana ait olan tüm faaliyetler bilim olma hakkına sahiptir. Peirce'ün bilimler tasnifinin tepesinde matematik, onun hemen altında felsefe yer alır. Bilimler formel Bilimler, felsefe, metafizik ve özel bilimlerdir. İşleyiş bakımından ise keşif bilimleri, normatif bilimler ve inceleme bilimleridir. Düşünür, bilimleri nesnelere göre de tasnif etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Peirce, Kant, Arkitektonik, Bilim Sınıflandırması, Keşif Bilimleri, İnceleme Bilimleri.*

¹ Bu makale "Charles Sanders Peirce'ün Pragmatik Felsefesinde Dil, Düşünce ve Anlam İlişkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, E-mail: karginhasanhuseyin5@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7085-5261, Malatya, Türkiye.

ABSTRACT

This article aims to discuss Peirce's conception of intellectual architecture (architectonics) and his classification of sciences. Kant brought together his thoughts from different fields in a unity and established an intellectual or intellectual architecture. While Kant built his architecture on the basis of reason, Peirce, an empiricist philosopher, aimed to build his intellectual architecture on the basis of experience. In Peirce's architecture, experience and social utility are at the center. Peirce's classification of sciences is different and original from the nineteenth-century understanding and classification of science. According to the dominant scientific paradigms, only the natural sciences are qualified as sciences, whereas Peirce sees all human activities, from literary criticism to diaries, as sciences. In the theory of semiotics developed by Peirce, man is a being who thinks with signs and all human activities have the right to be sciences. At the top of Peirce's classification of sciences is mathematics, and just below it is philosophy. The sciences are formal sciences, philosophy, metaphysics and special sciences. In terms of functioning, they are exploratory sciences, normative sciences and investigative sciences. The thinker also classifies the sciences according to their objects.

Keywords: *Peirce, Kant, Architectonics, Classification of Science, Discovery Sciences, Investigation Sciences.*

Giriş

Charles Sanders Peirce (1839-1914), pragmatik felsefenin ve göstergebiliminin kurucusu, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk ve önemli düşünürlerinden biridir. Peirce'ün felsefesi yeni bir metafizik spekülasyon değil, bilim ile felsefeyi birleştirme teşebbüsüdür. Düşünüre göre fikirlerin anlam ve geçerliliğinin test edilmesi için, pratik veya tecrübi sonuçlarına bakılması gerekir. Başta, arke, töz, monad gibi ne olduğu belli olmayan karanlık ve müphem metafizik kavramları felsefeden arındırmalı, onların yerine felsefi fikirlere deneysel kavramlarla anlam verilmelidir. İkinci olarak kullanacağımız kavramlar fikirlerimizi organize etmeli, onların genişlemesine vesile olmalı ve yeni olgulara referans verecek metotlara haiz olmalıdır. Geleneksel felsefe böylesi bir yapıdan yoksundur. Klasik metafizik ve mantık, bize kapalı veya arındırılmış anlam, doğruluk ve kâinat teorileri önerir. Aslında geleneksel felsefe bize yeni hiçbir şey öğretmez. Çünkü mutlak doğruların kapalı sistemi içinde gerçek araştırma yolu kapanmıştır. Bu nedenle geleneksel felsefenin gözden geçirilmesi, yeni kavramların, terim ve ibarelerin ortaya konulması gerekmektedir (Türer, 2003: 36).

Pragmatizm, kartezyen felsefeye ve onun uzantılarına karşı çıkıştır. İnsan zihni, insanın kendinden, ilgilerinden ve hayata dair tasavvurlarından bağımsız olarak işleyemez. Düşünce boşlukta yer almaz, düşünce mutlaka bir şey ile alakalı olmalıdır. Descartes'in kesinlik arayışında, akla hiçbir şeyi vasıta kılmaması ve adeta akli boşlukta işleyen bağımsız bir unsur olarak telakki etmesi, deneyimi kendine rehber edinen ve ancak deneyim ile bilgi ve davranışın mümkün olabileceğini iddia eden Peirce'ün kabul edebileceği düşünceler değildir. Düşünce, hayat ile mutabık olmalı, insanda inanç üretmeli ve davranışlarda dinginliğe sevk etmelidir. Düşünür, Descartes'in şüphesini gerçek bir şüphe değil, kurgusal bir şüphe olarak görür. Peirce'e göre Descartes, kurgusal bir şüphe tertipleyerek düşünceyi akılcılığa mahkûm etmiştir. Descartes'ten Kant'a uzanan süreçte rasyonalist (akılcı) damar daima kendini korumuş, Kant ile yeniden tahkim edilmiştir. Aydınlanma düşüncesinin önde gelen simalarından biri olan Kant, bilgi, ahlak, din, siyaset ve estetiği akıl şemsiyesi altında toplar. Erken yaşlardan itibaren Kant

okuyan Peirce, Kant'ın aklın şemsiyesi altında topladığı bilimleri tecrübenin şemsiyesi altında toplamaya çalışır. Bu makalenin yazılmasına vesile olan problem durumu Peirce'ün deneyimi merkeze alan bir fikri mimari kurup kuramayacağı durumudur. Yani Kant'ın aklı birleştirici bir öge olarak merkeze almasını ve bilimleri aklın etrafında toplamasına benzer bir şekilde Peirce, deneyimi merkeze alıp bilimleri deneyim etrafında biraraya getirmeye çalışmaktadır. Böyle bir teşebbüs başarılabılır mi? Deneyim aklın yerine geçebilir mi? Deneysel bilimlerde bu mümkün iken formel bilimlerde ve teoloji gibi nesnesi duyu algılarına kapalı bilimlerde bu mümkün müdür? Makalemiz Peirce'ün deneyim merkezli fikri mimarisi kurma teşebbüsünü ve bilimler sınıflamasını ele almak amacındadır.

1. DÜŞÜNSEL MİMARİ (ARKİTEKTONİK)

Düşünsel mimari, bilimlerin ve sanatların belirli ilkeler etrafında bir araya getirilmesi, birbiriyle ilişkili kılınmasıdır. Peirce², (arkitektonik) düşünsel veya fikri mimari ile anlatılmak istenenden bilimlerin kendi kendilerini bir bütünlük içerisinde organize edilmelerini anlar. Felsefe tarihinde sistem filozofları denen, varlık, bilgi, ahlak, gibi felsefenin temel konularına bütünlüklü bir yapıda açıklama getirebilen büyük filozoflar vardır. Platon, Aristoteles, Farabi, İbn Sina, Hegel ve Kant sistem filozoflarına birer örnektir. Modern felsefede Kant, geliştirdiği eleştirel felsefe ile tam ve yetkin bir sistematik filozof örneği ortaya koyar. Kant'ın kaleme aldığı eserlere bakıldığında bilgi, ahlak, din, eğitim, siyaset ve estetik gibi alanlarda akıl merkezli düşünsel bir mimari oluşturduğu görülür. On altı yaşından itibaren, babasının denetiminde her gün iki saat Kant okuyan Peirce, Kant'ın düşünsel mimarisine hayran kalır.

“Kant'ın bir felsefi öğretisi ile bir mimari yapı arasında kurduğu evrensel ve haklı olarak övülen paralellik, felsefeye yeni başlayanın kolaylıkla gözden kaçırabileceği mükemmelliklere sahiptir ve felsefenin kozmik niteliğini kabul etmesi bunların en önemlisi değildir. “Kozmik” sözcüğünü kullanıyorum, çünkü kosmos Kant'ın kendi seçimidir; ancak söylemeliyim ki uzun süreli ya da genel onun anlamının ifadesine daha yakın düşerdi. Heykel ve resim çalışmaları tek bir müşteri için yapılabilir ve tek bir sanatçı tarafından yapılmalıdır. Bir resim her zaman daha büyük bir bütünün bir parçasını temsil eder. Kenarlarından kırıktır. Bir odaya kapatılacak ve birkaç kişi tarafından beğenilecektir. Böyle bir eserde düşünce ve duygunun bireyselliği bir güzellik ögesidir. Ne var ki büyük bir bina tek başına mimarın ruhunun derinliklerini çağırabilir, tüm insanlar içindir ve tüm insanları temsil eden bir ordunun çabasıyla inşa edilir. Bir çağın yüklendiği ve gelecek kuşaklara ilettiği mesajdır. Sonuç olarak, bir bireyin düşünce özelliği-etkileyici, hoş, zeki-mimaride en önemsiz rol dışında herhangi bir rol oynamaz. Bunun felsefe için de aynı derecede doğru olup olmadığından şüphe duyan varsa, ona Saf Aklın Eleştirisi'nde metodolojinin muhteşem üçüncü bölümünü tavsiye edebilirim” (Peirce, C.P. 1.176).

Peirce, ampirist bir filozof olduğundan, temel ilkesi gözlem ve deneydir. Kant'ın mimarisinde *us* baskın bir unsur iken, Peirce'ün mimarisinde *tecrübe* ve *toplumsal fayda*

² Charles Sanders Peirce'ün külliyatının kısaltmaları uluslararası sisteme göre:

CP: Collected Papers of Charles Sanders Peirce. CP a.b: ifadesinde a= cilt numarası, b= makale numarasını göstermektedir. Mesela CP 6. 542 ifadesinde 6. Cilt, 542. numaralı makaleyi belirtmektedir.

EP1: The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings, Cilt:1.

EP2: The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings, Cilt:2.

PWP: Philosophical Writings of Peirce.

W: Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition.

merkeze alınır. Peirce, felsefi kariyeri boyunca Kant'ın kurmuş olduğu arkitektonik bütünlüğe benzer bir bütünlük inşa etme isteğindedir. *Collected Papers*'ın editörleri serinin giriş kısmında, ele aldıkları tanıtım yazılarında konuyla ilgili rastladıkları bulguları dile getirmişlerdir. Bu bakımdan Peirce'ün önemli metafizik makalelerinin birçoğunun giriş kısımlarında yazdığı notlarda da görüleceği gibi düşünürümüzün Kant'ınkine benzer bir felsefi arkitektonik oluşturma gayretinde olduğu görülür.

Kant, *Arı Usun Eleştirisi*'nin "Aşkınısal Yöntem Öğretisi" başlığını taşıyan bölümünde "Arı Usun Arkitektoniği" kısmında (A832, B860) numaralı paragrafta arkitektonik fikrini şöyle dile getirir:

"Bir arkitektonik ile dizgeler kurma sanatını anlıyorum. Dizgesel birlik sıradan bilgiyi ilkin bilim düzeyine yükselten e.d. salt bir bilgi toplasından bir dizge üreten olduğundan arkitektonik genel olarak bilgimizde bilimsel olanın öğretisidir ve öyleyse zorunlu olarak yöntem öğretisine aittir. Usun yönetimi altında, genel olarak bilgilerimiz herhangi bir rapsodi olmamalı, ama bir sistem oluşturmalıdır, çünkü ancak bir dizge içinde usun özsel ereklarını destekleyip geliştirebilirler. Ama bir dizge ile çoklu bilgilerin bir idea altında birliğini anlıyorum. İdea bir bütünün biçimine ilişkin us-kavramıdır, ama ancak çoklunun erimi olduğu gibi parçaların birbirlerine göre konumları da onun tarafından apriori belirleniyor oldukça. Bilimsel us kavramı öyleyse ereği ve bu erek ile çakışan bütünün biçimini kapsar. Erekların birliği ki tüm parçalar onunla ve onun ideasında birbirleri ile ilişki içindedirler geri kalanların bilgisinden çıkarak hiçbir parçanın yitik olmamasını herhangi bir olumsal eklemenin ya da apriori belirlenmiş sınırları içerisine düşmeyen eksiksizlik konusunda büyük bir belirsizliğin yer almamasını olanaklı kılar. Bütün olarak büyüyebilir ama dışsal olarak değil böylece bir hayvan bedeni gibidir ki, büyümesi hiçbir üyenin eklenmesini gerektirmez, tersine oranda hiçbir değişim olmaksızın her bir üyenin ereği açısından daha güçlü ve daha yetkin kılınmasıyla olur" (Kant, 1993: 376-377).

Kant'ın arkitektonik anlayışı rasyonel bir akıl yürütmenin sonucunda meydana gelmektedir. Kant, metafizik bilginin varlığını kabul eder. Fakat metafizik bilgi ile bilim yapılamayacağını söyler. Kant'a göre metafizik bilgi aklın doğasında olan ve insan yaşamı boyunca sürekli kendini hatırlatan bir yapıdadır. Kant'a göre biz ne yaparsak yapalım metafizik soruların pençesinden kendimizi kurtaramayız. İnsanın ölümlü oluşu ve bünye olarak zayıf yaratılışı, gerçekliği bilme arzusu onu sürekli metafiziğin kapısına götürecektir. 'Ölümden sonra hayat var mıdır?', 'Eşyanın özü nedir?', 'Yaşamın amacı nedir?', 'Evrenin sonu var mıdır?', 'Ruh var mıdır, varsa nasıl bir şeydir?', 'Bütün şeylerin ondan var olduğu bir arke var mıdır?' bu gibi sorular bizim bile isteye sorduğumuz sorular değildir. Bunlar sürekli ölümle yüz yüze gelme ihtimalinde olan insanın kendi akıl yapısının sorularıdır. Kant'a göre bu sorulardan kurtulmanın imkânı yoktur. Kant arkitektonik anlayışını "Aşkın Yöntem Doktrinde" ve dolayısıyla düşüncenin metafiziği rasyonel bir gerekçelendirmeye giriştiği bir dönemde tanıtmıştır. Arkitektonik bir sistem inşa etme sanatı olarak tanımlanır. Çünkü bilgi, sistematik bir birliğe sahip olmadığı sürece bir bilim olarak kabul edilemez. Kant'a göre bilgi düzenli olmalı, karmaşık bir yapıdan kurtulmalıdır. Böylece sistem çeşitli bilişlerin tek bir ide altındaki birliği olarak tanımlanır. Bu ide sayesinde sistem, bir organizma haline gelir ve üst üste yığılan kaba bir bütünlük olmaktan çıkar. Böylece bir sistem, orantılarını değiştirmeden içeriden büyüyebilir. Böyle bir organik bütünlüğü elde etmek için, aynı zamanda bir şema bütünlüğü de sağlamak gerekir. Yani aklın en yüksek amacını yansıtan bir şema olmalıdır. Aksi takdirde, elde edilen birlik salt teknik bir birlik olacak, asla mimari bir birlik olmayacaktır. Benzerliklerin bir araya getirilmesiyle teknik bir birlik

elde edilebilirken, organik bütünden ise mimari bir bütünlük meydana gelir. Unutmamak gerekir ki Kant, arkitonik düşüncesini kendi felsefesi açısından değil içinde bulunduğu çağın bilimsel gelişimini ve parçalı bilgi anlayışını dikkate alarak ortaya koymuştur. Kant'a göre çokluğu ve çeşitliliği ancak akılsal bir ide altında topladığımızda birliğe getirebiliriz. Aynı zamanda, aklın insan zihnine yabancı ve onun üzerine bindirilmiş bir şey değil, insan zihninin kendisinin kökü olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Akıl, insan yasalarının biçimi ve özüdür.

Kant yasa koyucu otorite olarak akılı gördüğünden, arkitonikini rasyonel bir zeminde inşa eder. Felsefi arkitonik, insanın nihai kaderinin ifadesidir, başlangıçta cesur bir teorik spekülasyon olarak görünen şey, sonunda pratik aklın bir postulatı haline gelir (Lizka, 1996: 44). Teorik akıldan pratik akla ünlü Kantçı geçiş bir atlama değildir. Çünkü Kant'a göre ahlak bilgidir üstündür. Felsefenin planlanması gerektiği ve bu planlamanın benzetme yoluyla bir mimari parçasının planlanmasına eşdeğer olduğu önermesinde Peirce'ün Kant'la hemfikir olacağı ya da daha doğrusu Kant'tan ilham alacağı tartışılmaz bir gerçektir. Peirce ve Kant'ın tamamen aynı fikirde olduğu başka yönler de vardır. Örneğin, felsefi faaliyetin kasıtlı olması ve son derece bilinçli olması, keyfi ve bireyci olmaması, felsefeyle uğraşanların önyargıdan uzak durmaları her iki filozofun da arzu ettiği felsefeci tipidir.

Peirce, sistem fikrini şöyle dile getirir: “Zamanın iniş çıkışlarından daha uzun sürecek bir felsefi yapı inşa etmeyi amaçlıyorum. Girişiminin Aristoteles'in yaptığı gibi bir felsefi sistem inşa etmek, yani çok kapsamlı bir teorinin ana hatlarını uzun bir süre için ortaya koymak amacındayım. Gelecekteki her türlü felsefi etkinlikte, matematikte, psikolojide, fizik biliminde, tarihte, sosyolojide ve başka herhangi bir bölümde olursa olsun, insan aklının tüm çalışması, sistemin bir parçası olarak görünecektir” (Peirce, C.P. 4.773). Peirce kurmak istediği arkitonik yapıyı zaman mekan dışı idealist tasavvurdan ayırmak, hem kendinin idealist bir filozof olmadığını hem de sisteminin idealist bir yapı arz etmediğini belirtmek ister. Bir taraftan zamanın uzun aralığına direnebilecek bir sistem, diğer yandan idealist ya da rasyonalist olmayan bir sistem inşa etmenin zorluğuyla karşı karşıya kalan Peirce, sistemini idealizmden ayırmak için ona yanılabilirlik ilkesini ekler. Böylece hem evrenselliği ama hem de deneyimi yani değişkenliği eklemiş olur. Bunun yanı sıra idealist sistemlerdeki var olan “tamamlanmışlık”, “bitmişlik” yerine Peirce, tamamlanmamışlık ve asla tamamlanmayacak olan süreç ilkesini ekler. Bu nokta itibarıyla Peirce'ün fikri mimarisi sürekli araştırmaların devam ettiği, içinde yanılabilirliğin olduğu, öte de varılacak mutlak bir hakikatin olmadığı, araştırmanın süreç içinde deneyim temelli yürütüldüğü, gelenin geçmişe eklenerek ilerlediği bir sistemdir.

Peirce'ün felsefi arkitonikinin (sistem anlayışının) neden kapalı değil de açık olduğu hususu şöyle izah edilebilir: ilk olarak, sistem bilimlere uygulanır, bilimler bu uyumu sağlar çünkü katı şemalar değil, tarihi varlıklardır. Bu nedenle bir bilimin hiçbir soyut tanımı yapılamaz. Peirce laboratuvar bilimleriyle teoloji konusunun birbirinden ayrılmasını ister. Çünkü laboratuvar bilimleri araştırmanın nesnesidir. Sadece orada araştırmayı sağlayacak olan mekân, alet ve edevatlar, birtakım yöntemden ibaret bir düzenektir. Oysa teolojide aracı unsurların kendisi de kutsala dahildir. Örneğin ilahiyat fakültesindeki Hadis dersini ele aldığımızda dersin amacı ve materyalleri açısından bakıldığında Hadis dersinin de kutsalın bir parçası olduğu görülür. Fakat kimyada ne bir element ne de o elementi inceleyecek ekipmanın kutsallığından bahsedilemez. Bu yüzden Peirce, deney bilimlerini inanç, ahlak ve estetik gibi konulardan ayırarak sistemin farklı

bir yapısına dahil etmeyi uygun bulur. Bir laboratuvarında bilim, araştırma için bir nesne, bir seminerde ise en fazla inceleme konusudur. Laboratuvarında bilim, yaşayan bir organizma olmasına rağmen, bir seminerde ise ölü bir meseleye dönüşür. Evren gibi, bilim de sürekli olarak büyüme, gelişme içindedir. Peirce'ün amacı bilimi boyunduruk altına alacak bir sistem geliştirmek değildir, ona gideceği istikametini ilkelerini ya da işaretlerini veren bir kilometre taşı mesabesinde kılavuz ilkeler programı hazırlamak ister. Çünkü bilimin ve teknolojinin çok hızlı değiştiği bir zaman diliminde, bilime kısıtlayıcı ilkeler koymak bir süre sonra meydana gelecek değişime ayak uyduramadığından demode olarak kalır. Aristoteles'in sisteminin en büyük başarısı yukarıda zikrettiğimiz esneklik postülasına sahip olmasıydı, Hegel'in sisteminin sırrı ise, özünün tamamen süreklilik fikrinden mülahem olmasıydı (Peirce, C.P. 2.536). Peirce, Hegel'in idealist sistem görüşünün yerine kendi deneyim temelli sistemini inşa etmek ister. Bir taraftan Hegel sisteminin muhteşemliği karşısında gözleri kamaşırken bir taraftan da sistemin idealist yapısına duyduğu eleştirel bakış söz konusudur.

Peirce, felsefi bir mimaride, yapı taşlarının bütünde sabit ve asla değişmeyen bir yer işgal ettiğini kabul etmez (Peirce, C.P. 1.283). Verili bir mantıksal dizgede ilkel olarak görünen bir göstergenin, başka bir dizgede tanımlandığı gibi görünebilmesine benzer şekilde, bir felsefi mimariyi oluşturan kavramların herhangi biri ya ilkel ya da tanımlanmış olarak görünebilir (Peirce, C.P. 1.558). Eğer matematiksel aksiyomlardan herhangi birisi artık aksiyom olma özelliğini yitirmişse derhal atılmalıdır, onun orda durmasını gerektirecek hiçbir neden yoktur (Peirce, C.P. 1.558). Peirce, kendi sistemini ya idealistlerin sistemi gibi metafizik unsurlarla donatacak yani deneyimden kopuk zaman ve mekan dışı haline getirecek ya da sistemini deneyim temelli kurmaya çalışacak ama bu sefer de değişimin ve dönüşümün önünü alamayacaktı. Kant'ın arkitektonik teorisi, tamamen rasyonalist bir yapıda kurgulanmıştır. Mimarinin tüm unsurları aklın değişmezliği üzerine kurulurken sadece bu mimari yapıya gelip giden misafirlerin deneyimin verileri olduğu görülür. Ancak metafizik aksiyomların olmadığını iddia etmek, felsefi mimarlığın yapı taşlarının birbirinin yerine geçebileceğini varsaymakla eşdeğerdir. Bu nedenle Peirce'ün spekülatif arkitektoniği bir laboratuvar felsefesine çok iyi uyabilir. Peirce, felsefesinin tüm unsurlarında tecrübeyi esas alan, kariyeri boyunca tüm araştırma alanlarına deney ve gözlemi uygulamaya çalışan ampirist bir filozof olması hasebiyle Kant gibi mimarinin tamamını rasyonalist bir anlayışla inşa edemezdi. Peirce sisteminde temel kavramlar olarak "büyüme", "gelişme", "açık uçlu evren", "süreklilik", "tecrübe" yani deney ve gözlem yer alır. Bu sebeple Peirce'ü eleştiren bazı düşünürler onun sistemini bir laboratuvar sistemi ya da "laboratuvarında çalışma yönetmeliği" olarak nitelendirirler.

Leibniz'in kurmuş olduğu sistemi yeniden ele alan ve onu dönüşüme uğratan Kant sistemi o kadar farklılaştırmıştır ki artık hiç kimse, Kant arkitektoniğinin Leibniz sisteminden alıntı olduğunu söylemeye cesaret edememiştir. Peirce, mantık ve matematik konusunda hayranı olduğu ve onu eşsiz deha olarak adlandırdığı Leibniz'in arkitektoniğini hiçbir zaman ilgiye değer bulmaz. Çünkü evren sürekli genişlemekte "süreç" kesintisiz olarak devam etmektedir. İnsanoğlu deneyimine her gün bir fazlasını katmakta her gün bir önceki güne göre yeni birtakım bilgiler keşfetmektedir. Bu sebeple kapalı evren anlayışı ve tüm kapalı sistemler Peirce nazariyesinde bir değere haiz değildirler. Peirce hakikati bilme iddialarını çocukça sözler olarak görür ve peşin hükümlerden olabildiğince uzak durmayı tercih eder.

2. PEIRCE'ÜN BİLİMLER TASNİFİ

Bilim, belli bir amacı, konusu ve yöntemi olan, insanın zihinsel faaliyeti olarak tarif edilebilir. Peirce, insanlığın ortak çabası ve insani deneyimin ürünü olan bilimi *Collected Papers*'de şöyle tanımlar:

“Bilimin yaşayan insanların bir uğraşısı olduğunu ve en belirgin özelliğinin, gerçek olduğunda, sürekli bir metabolizma ve büyüme halinde olduğunu hatırlayalım. Sözlüğe başvurursak, onun sistemleştirilmiş bilgi olduğu söylenecektir. Bilimlerin sınıflandırılmalarının çoğu, sistemli ve yerleşik bilginin sınıflandırılmaları olmuştur (Peirce, C.P. 1.232).

Göstergebilimi, mantık ve matematik gibi formal bir kökene sahip olduğundan hem deneysel hem de bilişsel bir özellik arz eder. Peirce, göstergebilimini işaretlerin biçimsel doktrini olarak tanımlar (Peirce, C.P. 2.227). Form bir şeyi olduğu gibi kılan şey olduğundan formal disiplinlere şu soru rehberlik eder: Bir şeyin ne ise o sayılabilmesi için ne tür özelliklere sahip olması gerekir? Bu özelliklere sahip olmanın yolları nelerdir? Formal bilimlerle ilgili bu soruları sorduktan sonra Peirce, “Tüm işaretlerin tabii olduğu temel koşulların analitik çalışması” (Peirce, C.P. 2.227). olarak tanımlar. Peirce, bu bilimle etrafımızdaki sonsuz sayıda bulunan işaretlerin (göstergelerin) yapısal özelliklerini keşfetmek, benzer olanları aynı kategori altında toplamak, anlaşılır ve dizgeli bir bilim alanına dönüştürmek ister. Peirce'e göre biz göstergebilimi araştırmaları yaparak, çevremizde var olanları kategorize ederek, daha kolay anlamaya çalışırız. Amaç göstergenin varlığını ortaya koymak değil; bir bilim dalı olarak göstergebilimi çalışacak bilim insanlarına derli toplu, kategorilere ayrılmış, konu alanı saptanmış bir bilim dalı inşa etmektir. Formal bilimler, yapıları gereği dış dünyanın değişiminden azade olduklarından rasyonel bir yapıdadırlar. Peirce ise göstergebilimin bir matematik formülü gibi rasyonel bir yapıda olmasını istemez. Göstergebilimini deneyim dünyası ile mezcetmek ister. Kant'ın terminolojisiyle söylersek “a priori” değil de “a posteriori” bir yapıda olmasını ister. Deneyimden gelen verileri mantığın biçimsel yapısına dökmek ister. Peirce yöntem olarak deney ve gözlemi, ifade dili olarak ise mantığın dilini kullanır. Peirce'ün göstergebilim teorisi fizik bilimine benzetilebilir. Fizik de içeriğini dış dünyadan; ifadesini ise matematik dilinden alır (Peirce, C.P. 2.227).

Peirce, matematiği incelediği şeyin gerçek durumuna bakmaksızın gerekli sonuçları çıkararak bilim olarak görür (Peirce, C.P. 4.232). Peirce'e göre matematik, formal bilimlerin en safi ve en gelişmiş olduğu için bilimlere örnek teşkil edebilir. Bu sebeple Peirce, matematiği bilimler sınıflamasında en tepeye yerleştirir. Söz gelimi matematik, bir üçgenin ikizkenar olma koşullarını ortaya koyar ve buna bağlı olarak ikizkenar üçgeni tanımlar. Matematik kendi nesnelerini, kendisi üreten bir bilimdir. Dış dünyaya ihtiyaç duymaz. Matematik, kendi yapılarının formunu inceler, formun biçimini analiz eder. Peirce'e göre matematik, gerçeklerden ziyade varsayımların araştırılmasıdır (Peirce, C.P. 4.232). Matematiksel form, benzerlikleri ve farklılıkları öznenin zihnine seren kılavuz bir bilimdir. Peirce, deneyimci bir filozof olmasına rağmen deneyimin duyuşsal verilerin kategorize edilmesinde yani deneyimlerin sınıflandırılmasında matematiğin vazgeçilmezliğinin farkındadır.

Peirce'ün bilimler tasnifinde göstergebilim (veya mantık), fenomenoloji, etik, estetik ve metafizik dahil olmak üzere diğer tüm biçimsel bilimler, felsefe başlığı altına yerleştirilir (Peirce, C.P. 1.483). Bu bilimler, matematik gibi kendi yapılarını inceleyemezler. Bu yüzden bunlar türev, formal bilimler olarak da adlandırılabilir. Bu bilimlerin ortak özelliği kendi inşa edilmiş süreçleri üzerine odaklanmak değil de halihazırda var olan

yapıları incelemektir. Söz gelimi, fenomenolojiyi ele alırsak; fenomenoloji kendi üzerine inceleme (refleksiyon) yapamaz, düşünce irad edemez. O sadece hazır, yaşanmakta olan bir deneyimi gözlemleyebilir. Benzer şekilde göstergebilim bir gösterge oluşturamaz ya da gösterge oluşturmayla ilgili bir faaliyet içinde olamaz. O sadece var olan göstergeleri yani harici yapıları inceler. Kendi bünyesine dair incelemede bulunamaz. Matematik bilimleri gibi kendini yapan/inşa eden bilimlerden sonra felsefi bilimleri yeniden inşacı bilimler olarak adlandırabiliriz.

Peirce'e göre felsefe disiplinleri içindeki her bilim dalı, farklı türde bir fenomenle ilgilenirse de formal bir biliminin temel karakterini üzerinde taşır. Söz gelimi fenomenoloji, bir fenomende evrensel olarak bulunan unsurları araştırır. Peirce, fenomenolojiyi, fenomenin biçimsel öğelerini araştıran, deneyimlenen veya deneyimlenebilecek olan her durumdaki ortak özellikleri açıklama girişimi olarak tanımlar (Peirce, C.P. 1.225). Normatif bilimler (estetik, etik ve mantık): fenomenlerin amaçlarını, yani hakikat, doğruluk ve güzellik ile olan ilişkilerinin gerekli ve evrensel yasalarını, araştıran bilimlerdir: "Hususi olarak baktığımızda göstergebilim veya mantık, işaretlerin genel ve gerekli yasalarının bilimidir ve özellikle fenomenlerin gerçekle olan ilişkisiyle ilgilidir (Peirce, C.P. 2.39, 1.201, 1.238). Peirce'e göre metafizik a priori doğruların (zorunlu olarak doğru olanın), var oluşsal gerçeğin, mantıksal olarak mümkün olan her şeyin gerekli koşullarını belirler.

Peirce'ün felsefesi, gelişim içinde olan bir felsefedir. Peirce, felsefi kariyerinde, başlangıcından sonuna kadar geçen elli dört yıllık yazı hayatında birçok defa bilimler sınıflandırması yapmıştır. Peirce'ün sistemi klasik bilim anlayışını yansıtır özelliktedir. Düşünürün amacı bilgiyi sistematize etmek ve bilim dallarını birbiriyle ilişkili hale getirmektir. Peirce'ün şeması sadece Fizik, Kimya, Biyoloji gibi laboratuvar bilimlerini bir araya getirmek değil insanın yaşam dünyasında var olan tüm bilgi türlerini bir araya getirmeyi amaçlar. Peirce, kendi dönemindeki pozitivist bilim anlayışına karşı çıkar. Çünkü pozitivistlere göre bilim deyince akla sadece laboratuvar bilimleri gelir. Beşerî bilimler ancak doğa bilimlerinin yöntemleriyle incelenebilir ve doğa bilimlerinin kontrolü altında varlıklarını sürdürebilirler. Çünkü onlara göre bilim olma veya olmama payesini ancak doğa bilimleri karar verebilir. Peirce, yukarıda kullandığımız beşerî bilimler ve doğa bilimleri tabirini dahi kullanmayı uygun bulmaz. Peirce'e göre insan bir bütündür. O halde insanın yaşam dünyasındaki bilgiler de bir bütün olmalıdır. Laboratuvar bilimleri gerçeğin sadece bir bölümünü ele alabilir. Bu yüzden doğa bilimleri eksenli bir dünya inşa etmeye çalışmak, semiyotik bir varlık olan insanı etkisiz kılmak anlamına gelmektedir.

Peirce, bütüncül bilgi görüşü sayesinde bilim etiketi altına yalnızca kimya gibi laboratuvar bilimlerini değil, aynı zamanda etnoloji gibi beşerî bilimleri ve tarih, edebiyat ve sanat eleştirisi gibi disiplinleri de dahil etti (Lizka, 1996: 33). Peirce, insan bilgilerinin tamamını iki kategoriye ayırmak ister bunlar: A) teorik bilimler B) pratik bilimler. Bu tasnif bizim felsefe tarihinde aşına olduğumuz bir tasniftir. Aristoteles'in teorik, pratik ayrımı ile Peirce'ün teorik, pratik ayrımı birbirinin bire bir karşılığı değildir. Çünkü Aristoteles, teorik bilimlerden zorunlu tümel bilgiyi anlar. Peirce ise teorik bilimleri bilişsel yapıdaki (matematik gibi) bilimleri anlar. Aristoteles, pratik bilimler ile içinde tümel, zorunluluk barındırmayan etik, politika, retorik ve poetika gibi bilimleri anlarken Peirce, pratik bilimlerden tıp, mühendislik, haritacılık ve denizcilik gibi uygulamalı, yani insan deneyimine konu olan tüm beşerî faaliyet alanını anlar. Peirce, pratik bilimleri a) keşif bilimleri, b) İnceleme bilimleri, c) Uygulama bilimleri olarak alt bölümlere ayırır.

Peirce'e göre bilimsel etkinlikleri farklı dallara ayırmak o bilimlerin ortaya çıkış amaçlarıdır. Yani Fizik ile Kimya'yı birbirinden ayıran unsur, bu bilim dallarının kendi amaçlarının farklılık arz etmesidir. Peirce'e göre teorik bilimler bilginin keşfini hedeflerken, inceleme bilimleri, bilgilerin organizasyonunu sağlar. Çünkü inceleme bilimleri hem teorik hem pratik bir yapı arz eder. Bunun sonucu olarak da bilgi, uygulama bilimlerinin konusu haline gelir. Teorik ile pratik birleştirilerek bir ürün elde edilmiş olur.

Teorik bilimler bu sınıflandırma çalışmasının odak noktasıdır. Peirce, keşif bilimlerini alt bölümlere ayırmak için çeşitli argümanlar kullanır. Bu argümanlar: 1) ele aldıkları problem türü, 2) ilgilendikleri konu alanı, 3) kullanılan muhakeme tekniği, 4) kullandıkları deney ve gözlem yöntemidir. Peirce, keşif bilimlerini, bu dört kategoride incelerken odak noktasını deney ve gözleme dayalı yapılan çalışmalar oluşturur. Çünkü Peirce'e göre "tüm bilgi ne olursa olsun gözlemden gelir. Düşünürümüz başka yerde "gözlem, bilimde amaca ulaşmanın yolu ve aracısıdır" (Peirce, C.P. 1.238) demektedir. Bu noktada ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır ki gözlem tarzlarına göre keşif bilimleri üç sınıfa ayrılır; bunlar matematik, felsefe ve ampirik bilimlerdir (Peirce, W1:386).

Peirce'ün sisteminde matematik kendi yapısal özelliklerini kendinin gözlemesinin bir sonucu olarak, tündengelimsel akıl yürütmeye imkân verir. Peirce şöyle der: "matematik, hayal aleminde soyut ilkelere göre yapılar kurar ve bu hayali nesnelere gözlemler, onlarda belirlenmemiş olan parçaların ilişkilerini keşfetmeye çalışır. Filozofun bu sözünden geometrik diyagramlarla deneyler yapabilen, yeni bağlantılar gözlemleyebilen ve bu gözlemlere dayalı olarak soyutlama ve genelleme yoluyla çıkarımlar yapabilen geometriyi kastettiği anlaşılmaktadır. Jacop Lizka, böylesi bir matematiksel, geometrik gözlem türüne ikonoskopik gözlem adını verir (Lizka, 1996, 33). Peirce, matematiği kendi içinde alt bölümlenmelere tabi tutar. Bu bölümlenme konu alanlarının yapısıyla ilgilidir. Bunlar ayrı serilerin matematiği, sürekliliğin matematiği ve muhakemenin matematiğidir (Peirce, EP2: 197).

Peirce'ün taksonomisinde felsefe, varsayım olarak gerekli olanı değil, incelediği fenomen türleri açısından fiilen gerekli olanı keşfetmekle ilgilenir. Peirce'e göre felsefe insanlığın ortak deneyiminden çıkarılabilecek hakikatler ile kendini sınırlamalıdır. Peirce, felsefe için kendi geliştirdiği bir gözlem türü olan konoskopik gözlem türünü kullanır. Bu, gözlem türü büyük filozoflara özgü bir tür gözlem türüdür. İnsanlığın ortak deneyimini baz alır, soyutlama ve genelleme gibi matematiksel yöntemleri kullanarak felsefi paradigmlar geliştirir. Peirce'ün felsefeye yaklaşımını ele aldığımızda:1) Fenomenoloji: görünenin biçimsel bilimi, 2) Normatif bilimler: olması gerekenin incelenmesi, 3) Metafizik: gerçekliğin doğasını araştıran biçimsel bilim olarak tasnif ettiğini görürüz (Peirce, C.P. 1.186, 1.280-1.282). Peirce'e göre normatif bilimler; doğruluk, iyilik ve güzelliğin klasik değer (aksiyoloji) üçlüsüne karşılık gelen kısımdır (Peirce, C.P. 1.191).

FORMEL BİLİMLER

MATEMATİK

1. Süreklilik Matematiği

1.1 Ayrık Serilerin Matematiği

1.2 Muhakeme Matematiği

FELSEFE

1-Fenomenoloji

2- Normatif Bilimler

2.1.Estetik

2.2.Etik

2.3 Mantık/ Göstergebilimi

2.3.1 Gramer

2.3.2 Eleştirel Mantık

2.3.3 Evrenseller

2.3.4 retorik

3-Metafizik

ÖZEL BİLİMLER

A) FİZİKSEL BİLİMLER

- Nomolojik Fizik
- Sınıflandırılmalı Fizik
- Kristal bilimi
- Kimya
- Biyoloji
- Tamınlayıcı Fizik
- Jeoloji
- Astronomi
- Eleştiri

B) PSİKOLOJİK BİLİMLER

- Nomolojik Psikoloji
- Sınıflandırılmalı Psikoloji
- Özel Psikoloji
- Dilbilgisi
- İnsanbilimi
- Tanımlayıcı Psikoloji
- Tarih
- Biyografi

Peirce'ün tablosunda Anlambilim/Göstergebilim felsefenin bir alt dalıdır. Anlambilim/Göstergebilim, onu normatif bilim yapan doğruluk sorunuyla ilgilenir. Bu, onun doğru olan ampirik bilimlere konu olan doğrudan farklı olarak; doğru sayılabilecek olanın koşullarını oluşturmakla ilgilenmesi anlamına gelir. Hem değerlendirici hem de normatif bir bilimdir. Anlambilim/Göstergebilim anlamın koşullarını anlamlı olmanın koşullarını ortaya koyar. Anlambilim/Göstergebilim, formel bir yapıdadır çünkü o norm için gerekli koşulları ayırt etmeye çalışır. Kategorik açıklamalar temelinde değerlendirici normlar oluşturmayı amaçlayan bir bilimdir (Peirce, C.P. 5.39). Peirce, göstergeler olmasaydı düşünemezdi der. Peirce'ün bu ifadesinden de anlaşıldığı gibi insanın en önemli özelliği olan düşünebilme kabiliyetinin koşullarını anlambilim/göstergebilim oluşturmaktadır. Tüm düşünce ve bilgi, yalnızca göstergelerde yer alabileceğinden gerçekliğin veya doğruluğun mekânı göstergeler olmaktadır. Burada gerçeklik, göstergelerin biçimsel koşullarına, karakterlerine, kullanımlarına ve bunların toplum içindeki iletişim yoluyla yayılmasına, dil sistemi de dahil tüm göstergelerin birlikte kullanılmasını inşa edilir.

TOBİDER

Peirce'ün bilim taksonomisinde üçüncü bilim sınıfı ise, idiyoskopik bilimlerdir (Peirce, C.P. 1.184). Bu bilimlerin özü ampirik araştırmalara dayanır. Kullandığı yöntem deney ve gözlemdir. Burada saptanmak istenen durum; meydana gelen olguların, bilim faaliyeti açısından hangisinin daha uygun olduğuna karar vermektir. Bu bilimlerin uğraş alanı daha çok kendi iç dinamikleriyle ilgilidir. Yürütülen bilim faaliyetlerine, meydana gelen olguların hangisinin daha çok hizmet edeceğine dair araştırmalar yürütülür. Bu faaliyetlerle uğraşan bilim insanları daha çok gözlem, seyahat, keşif ve eğitim ortamlarında sunulan birebir gerçek örnekler üzerinde çalışarak bilimsel faaliyet yürütürler.

Peirce'ün bilimler taksonomisinde dikkate değer bir özellik şudur ki bilim sınıfları arasında kademeli bir geçiş söz konusudur. Peirce'e göre ampirik bilimlerin iki alt sınıfı vardır: bunlar fiziksel ve psişik disiplinlerdir. Bu ayrım kabaca doğa bilimleri ve beşerî bilimler ayrımına tekabül eden bir ayrımdır. Her alt sınıf, sırasıyla bölümlenmiştir. Bunlar, genel yasaların incelenmesi anlamına gelen nomolojik bilimlerdir. Bu bilimlerin özellikleri genel fenomen türlerinin oluşum ve büyümelerini inceleyen, onları sınıflandıran ve belirli fenomen türlerini açıklamaya çalışan betimleyici bilimlerdir. Söz gelimi, doğa bilimleri arasında fizik, fiziksel evrenin her yerde bulunan fenomenlerini keşfetmeye, yasalarını formüle etmeye ve sabitlerini ölçmeye çalıştığı için, nomolojik tipe iyi bir örnektir. Kimya ve biyoloji, belirli fiziksel biçimleri tanımlamaya ve sınıflandırmaya ve bunları fizikte keşfedilen yasalarla açıklamaya çalıştıklarından, sınıflandırıcı doğa bilimine iyi örneklerdir. Astronomi ve jeoloji ise tanımlayıcı doğa bilimleridir. Bunların özellikleri sınıflandırma biliminin incelediği türden bir mahiyet arz ederler. Bu bilim dallarının nesnelere ortadadır. Yapmamız gereken nesnelere birbirinden ayırt edici özellikleri keşfetmektir. Örneğin Jeoloji açısından bakıldığında yer kabuğunda bulunan taş, kum, toprak, maden, mineral gibi maddeleri belli kategorilerle ayırma tabi tutmak yani sınıflandırmaktır. Astronomi ve Jeoloji alanında yapılan bilimsel çalışmalar hem nomolojinin ilkelerinin hem de sınıflama biliminin ilkelerinin ortak uygulanmasına imkân tanır.

Bir üstteki paragrafta ampirik bilimlerin doğayla ilgili olan kısımlarını ele almıştık. Şimdi ise onun karşılığı olan beşerî bilimlerin yapısını ele almak istiyoruz. Peirce, doğa bilimlerinde nomolojik bilimlere tasnif ettiği gibi, beşerî bilimlerdeki nomolojik karakterli bilimlere de tasnif eder (Peirce, C.P. 1.257). Genel psikoloji, zihnin yasalarını keşfetmeye çalıştığı için nomolojik bir bilimdir. Peirce'in bakış açısına göre psikolojik fenomen türlerini inceledikleri ve genel psikoloji yasalarına bağlı oldukları için dilbilim ve etnoloji, sınıflandırıcı bilimlerin örnekleridir. Tarih, betimleyici bir bilimdir, tarihin alt bölümleri vardır. Bunlardan bazıları eski çağların tarihi, modern dönemin tarihi, siyasi tarih, bilim tarihi, dinler tarihi, mezhepler tarihi, felsefe tarihi, iktisat tarihi, tıp tarihi, eğitim tarihi, kurumlar tarihi gibi alanları içerir. Peirce'ün bir yalanlar yığını olarak gördüğü biyografi ve sanat eserlerinin incelenmesini konu alan faaliyet ise eleştiri bilimi başlığı altına yerleştirilir. Böylece eleştiri de beşerî bilimler arasında bir bilim kabul edilir.

Peirce'ün, saplantı derecesi sayılabilecek bir tutkuyla bütün ömrü göstergebilimi araştırmakla geçtiği söylenebilir. Peirce, "Göstergebilim dışında hiçbir şey ilgimi çekmedi." demiştir Peirce, P.W: 88). Düşünürümüzün tüm ideali deneyime dayalı araştırma faaliyetleri yürütmek ve kuruntularından, anlamsızlıklarından arındırılmış açık ve anlaşılır bir dil kurmaktır. Peirce, özel dil, gündelik dil ayrımına girmez. Önemli olan dilin açık ve anlaşılır olması, kavramların deneyimle desteklenmesidir. Peirce,

“Matematik, metafizik, meteoroloji, termodinamik, optik, kimya, karşılaştırmalı anatomi, yerçekimi, astronomi, psikoloji, fonetik, ekonomi, bilim tarihi gibi alanları incelemek, göstergebilim kadar ilgimi çekmedi (Peirce, P.W: 85-86) demektir. Bu sözden de anlaşıldığı gibi düşünürümüzün bilimler sisteminde göstergebilimin/anlambilimin önemli bir yeri vardır. Göstergebilimin bilimler hiyerarşisindeki rolü, düşünceyi inşa etmesinde yatmaktadır. Gösterge olmadan insan düşünemez, gösterge olmadan düşünce inşa edilemez.

Peirce'e göre bilimler, nesnelere göre düzenlenebilirler. Yani nesnesi soyut olan bilimler ve nesnesi somut olan bilimler olarak adlandırabilirler. Her bilim düzenleyici ilkeleri kendisinden soyutlukta daha yüksekte olan bilimden alır. Söz gelimi mantıkta bölümlenmeler yapılırken aklın ilkelerinden başlanarak aşağıya doğru hiyerarşik olarak inilir. Fakat konuyla ilgili örneklemeler yapıldığında bu sefer somuttan soyuta doğru ya da daha az soyut olana doğru bir hiyerarşi güdülür. Bilimler düzenleyici ilkeleri soyutlukta kendisinden üstün olanlardan alırken tümevarımları için verileri soyutlukta kendisinden daha düşük olan bilimlerden alırlar. Bilimlerin böyle bir yapıyla düzenlenmesi onlara daha kolay anlaşılma özelliği kazandırır.

Peirce'ün bilimler tasnifinde keşif bilimlerinin özel bir yeri vardır. Tıp, kimya ve biyoloji bilimine dayanır. Fizyoloji, biyoloji bilimine dayanır. Mühendislik, matematik ve fizik bilimine dayanır. Bu bilimler, keşif bilimdirler ve bu bilimlerin insan hayatına katkıları diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Peirce'e göre inceleme bilimleri, geriye dönük olduklarından keşif bilimleri kadar faal bilimler değildirler (Peirce, C.P. 8.137). Peirce sisteminde, bilimleri organize edici ve tamamlayıcı bir yapısı olması hasebiyle matematik en başta, en önemli bilim dalıdır. Diğer tüm bilimler matematiğe ihtiyaç duyarken matematik hiçbir bilime ihtiyaç duymaz. Peirce'e göre matematik, felsefeye ihtiyaç duymayan yegâne bilimdir. Matematik, diğer bilimlere en soyut ve genel, biçimsel (formel) ilkeleri sağlar ve onların yapılarını anlamlı hale getirir. Peirce'e göre felsefe, matematik ile ampirik bilimler arasında yer alır, soyutluk olarak matematikten daha düşüktür ama genel ilkelerle uğraştığı için ampirik bilimlerden de üstündür. Düşünürün bilimlere yaklaşımında felsefe, doğa bilimlerinin yasalarından, daha soyut ve daha genel olduğu için daha yüksek bir seviyededir.

Peirce'ün bilimlere yaklaşımı soyutluk, somutluk derecesine göredir. Peirce'e göre bir bilim ne kadar soyut ise o kadar üstündür. Çünkü soyutluğu artan bir bilimin değişkenlik oranı düşer. Bir bilimde somutluk oranı yükseldikçe değişkenlik oranı da yükselir. Bilimlerin en soyutu matematik olduğundan her denemede ve mümkün her koşulda iki kere iki dört eder. Oysa suyun kaynama derecesi mümkün her koşulda yüz derece değildir. Yere, yüksekliğe bağlı olarak değişkenlik gösterir. Söz gelimi, fizik gibi nomolojik bilimler hem biyoloji ve kimya gibi sınıflandırıcı bilimlerin hem de astronomi ve jeoloji gibi tanımlayıcı bilimlerin üstünde olmalıdır. İnsan bilimleri söz konusu olduğunda ise, Peirce dilbilimin sınıflandırıcı bir bilim olarak genel psikolojiye bağlı olduğunu söyler (Peirce, C.P. 1.270). Felsefeyi ele aldığımızda ise fenomenlerin genel yapısını incelediği için fenomenoloji, fenomenlerin özel yapılarıyla ilgilendikleri için mantık ve göstergebiliminden daha üstündür. Çünkü fenomenoloji, mantık ve göstergebiliminden daha soyuttur. Peirce sistemindeki sıralama göz önüne alındığında göstergebiliminin diğer bilimlerle ilişkili bir bilim olduğu görülür. Peirce'ün şemasına dikkat ettiğimizde, göstergebiliminin bir üst sınıfı olan muhakeme matematiği (matematiksel mantık) ile ilişkili olduğu görülür. Kendi kategorisinin bir üst aşaması olan fenomenolojiye ve fenomenolojik ilkelere ise bağımlı durumdadır. Benzer şekilde,

göstergebilimin alt bilimlerine baktığımızda normatif etiğin göstergebilimine, estetiğin ise normatif göstergebilimine bağlı olduğu görülür.

SONUÇ

Bu makalede Charles Sanders Peirce'ün (arkitektonik) düşünsel mimari anlayışını ve bilimler sınıflandırmasını araştırdık. Peirce'ün geliştirdiği göstergebilimi temelini Kant'ın temsil teorisinden alır. 1867 yılından itibaren düşünür temsil teorisi hakkında makaleler kaleme alır ve göstergebilimin bilimler içindeki konumuna dair teoriler geliştirmeye başlar. Peirce, deneyimi merkeze alan bir filozoftur. Duyu veri girişleri ve bu veri girişlerinin zihinde işlenmiş hali olan deneyimlerin dağınık ve düzensizliğini birliğe getirmek, deneyimsel çokluğu tekliğe indirgemek ve basitleştirmek gerektiğine olan inanç düşünürü Kant (arkitektonik) düşünsel mimarisine benzer bir düşünsel mimari inşa etmeye yöneltmiştir. Kant, düşünsel mimarisini us temeli üzerine kurmuştu, bölümler arasındaki bağlantıyı akıl sağlıyordu. Peirce, deneyimi kendine rehber edinin bir filozof olduğundan akla değil, mimarisini akıl temelli değil, deneyim temeli üzerine inşa etmiştir. Peirce bilimleri teorik bilimler ve pratik bilimler olarak ikiye ayırır. Buradaki teorik pratik ayrımı Aristo'nun pratik, teorik ayrımına benzer değildir. Peirce'ün teorikten anladığı uygulamalı olmayan, deneyim boyutu olmayandır. Pratik bilimler ise uygulamaya, deneye, gözleme dayalı bilimlerdir. Burada şu hususu belirtmekte fayda var ki matematik tüm bilimlerin tepesindedir. Bunun nedeni matematiğin hem zihinsel nesnelere düzenleme gücüne haiz olması hem de Galileo'dan beri içinde yaşadığımız dünyanın niceliksel dilinin matematik olmasıdır. Matematik, hem etrafımızdaki varlıkların niceliksel ifadesine olanak tanımakta, hem de deneyimsel çokluğu tekliğe indirgeyen bir mahiyet arz etmektedir. Peirce'ün bilimler hiyerarşisinin ikinci basamağını felsefe işgal etmektedir. Düşünür açısından felsefe gerçek şeylerin evrensel özellikleri hakkında bilgi verir. Felsefe, fizik veya psikoloji gibi özel bilimlerden, günlük tecrübelerin insan üzerinde bıraktığı ani etkiden bağımsız olarak, dünyasal gerçekliğin evrensel özelliklerini yakalayabilen bir yapıya haizdir. Düşünür felsefeyi üç kısma ayırır: birinci kısım fenomenolojidir. İkinci kısım normatif (ahlak, estetik ve mantık/göstergebilimi) bilimlerdir. Üçüncü kısım ise metafiziktir. Peirce'e göre bilimler, nesnelere göre düzenlenebilirler. Yani nesnesi soyut olan bilimler ve nesnesi somut olan bilimler olarak adlandırabilirler. Her bilim düzenleyici ilkeleri kendisinden soyutlukta daha yüksekte olan bilimden alır. Bilimler düzenleyici ilkeleri soyutlukta kendisinden üstün olanlardan alırken tümevarımları için verileri soyutlukta kendisinden daha düşük olan bilimlerden alırlar. Peirce'ün bilimler tasnifinde keşif bilimlerinin özel bir yeri vardır. Tıp, kimya ve biyoloji bilimine dayanır. Fizyoloji, biyoloji bilimine dayanır. Mühendislik, matematik ve fizik bilimine dayanır. Bu bilimler, keşif bilimdirler ve bu bilimlerin insan hayatına katkıları diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Peirce'ün bilimlere yaklaşımı soyutluk, somutluk derecesine göredir. Peirce'e göre bir bilim ne kadar soyut ise o kadar üstündür. Çünkü soyutluğu artan bir bilimin değişkenlik oranı düşer. Bir bilimde somutluk oranı yükseldikçe değişkenlik oranı da yükselir. İnsan bilimleri söz konusu olduğunda ise, Peirce dilbilimin sınıflandırıcı bir bilim olarak genel psikolojiye bağlı olduğunu söyler.

Kaynaklar

- Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Kargın, H. H. (2023). *Charles Sanders Peirce'ün Pragmatik Felsefesinde Dil, Düşünce ve Anlam İlişkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lıszka, J.J. (1996). *A General Introduction To The Semeotic Of Charles Sanders Peirce*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 5, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 4, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 2, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 6, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum:1, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Peirce, C. S. (1955). *Philosophical Writing of Peirce*. Selected and Edited With an Introduction by Justus Buchler, INC., New York: Dover Publications.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 8, Edited by A. W. Burks. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, ISBN: 978-1-57085-185-8, USA.
- Peirce, C. S. (1981). *Writings of Charles S. Peirce*. Volum:1.
- Peirce, C. S. (1998). *The Essential Peirce, Selected Philosophical Writings. (1893-1913) Volum:2*, Peirce Ediction Project, 601 North Morton Street, Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Peirce, C. S. (2009). *The Essential Peirce, Selected Philosophical Writings. (1867-1893), Volum:1*, Edited by Nathan Houser and Christian Kloesel, ISBN: 978-0-253-20721-0, Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 7, Edited by A. W. Burks.
- Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volum: 3, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.
- Türer, C. (2003). *Charles Sanders Peirce'ün Pragmatik Felsefesi*. İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları.